

RECENSIES

J. Spoorenberg en H.A.M. de Wit, ed., *Eindhoven door de eeuwen* (Eindhoven: Heemkundige studiekering Kempenland, 1982, 238 blz., f32,50, ISBN 90 9000288 x).

Dit boek is uitgegeven ter gelegenheid van de viering dat Eindhoven 750 jaar geleden stadsrechten kreeg van hertog Hendrik I van Brabant. Het is een verzameling van losse opstellen. De behandelde themata sluiten niet op elkaar aan, zodat in deze bundel geen vaste structuur zit. De behandelde aspecten zijn fragmentarisch van opzet. De titel van het boek, die een overzicht suggereert, is dan ook misleidend. Wel dient gesteld te worden dat in deze publikatie meerdere bijdragen zijn opgenomen over onderwerpen die tot nu toe niet of nauwelijks onderzocht zijn.

Het eerste artikel betreft het Eindhovens stadsrecht van 1232. De auteur H.P.H. Camps plaatst daarbij een aantal kanttekeningen. Het ware voor de lezer die niet direct over deel I van het *Oorkondenboek van Noord-Brabant* kan beschikken wel dienstig geweest, wanneer het stuk betreffende het stadsrecht in de tekst was opgenomen. Verder zou een uitvoerige bewijsvoering inzake datering en echtheid wel op zijn plaats geweest zijn, ter legitimering van de stadsfeesten die in 1982 te Eindhoven zijn gehouden.

De bijdrage van T. Klaversma handelt over Jacob I en II van Home en Frederik van Egmond als heren van Cranendonk en Eindhoven in de periode 1460-1521. Dat Eindhoven veel plezier heeft beleefd aan genoemde heren, kan niet gesteld worden. Zij hebben zich ter plaatse slechts zelden laten zien. Wel werd de stad in allerlei verwickelingen betrokken betreffende bezitsaanspraken door hoge heren. Hoe de betrekkingen tussen de bewoners van het stadje en genoemde heren precies verliep, wordt niet aangegeven.

J.Th.M. Melsen bespreekt de visrechten op de Dommel bij Eindhoven. Vanaf de middeleeuwen tot heden wordt deze complexe problematiek uitgebreid uiteengezet. Hoewel bepaald niet gemakkelijk leesbaar, heeft deze bijdrage toch het voordeel dat de gekozen thematiek volledig uit de doeken wordt gedaan.

Financiën en fiscaliteit in het achttiende-eeuwse Eindhoven is het onderwerp dat wordt aangesneden door H.A.M. de Wit. Een belangrijk thema waarvan nog weinig bekend is en waarover daarentegen talrijke misverstanden bestaan. De auteur geeft als conclusie dat de door Th. Goossens in zijn diesrede *Het arme Brabant* uit 1929 verdedigde stelling, dat Staats-Brabant een in alle opzichten uitgezogen gewest was, in ieder geval wat Eindhoven aangaat, aan een duidelijke herziening toe is. Deze bijdrage is zeer leesbaar geschreven en munt verder uit door het plaatsen van de stof tegen de achtergrond van de regionale en nationale situatie, waartoe gebruik werd gemaakt van archiefmateriaal ook van buiten Eindhoven en van algemene literatuur. Dit artikel is een model hoe een lokale geschiedschrijving opgezet dient te worden.

Specifiek op de tweede helft van de achttiende eeuw heeft betrekking een boeiende bijdrage over de in juni 1786 opgerichte patriottensociëteit Concordia, geschreven door F.F.M. Ector. Alleen via ballotage kon men lid worden van dit leesgezelschap van gegoede burgers. Transformeerden elders dergelijke leesgezelschappen in de patriottentijd zich veelal tot gewapende exercitie-genootschappen, in Eindhoven was daarvan zeker aanvaankelijk geen sprake. Een van de leden, die grotendeels afkomstig waren uit de sector van handel en nijverheid, was de bekende patriot J.F.R. van Hooff. Na de restauratie in 1787 werd deze club in oktober van dat jaar op last van de Staten-Generaal opgeheven.

P.J. Latjes presenteert zich met een studie over het Eindhovens stadsbestuur in de Bataafs-Franse tijd, 1794-1813. Het accent ligt hier vooral op de juridische aspecten betreffende bevoegdheden en samenstelling van de plaatselijke bestuursorganen. Over de maatschappelijke kant van het functioneren van het lokaal bestuursapparaat naar de be-

volking toe inzake economische, sociale, culturele en politionele aangelegenheden blijft de lezer in het ongewisse. Dit valt te betreuren, omdat juist de relatie overheid en plaatselijke samenleving op het terrein van welvaart en welzijn in deze periode een diepgaande verandering onderging.

De ziekenbus van de Eindhovense hoedenmakersgasten, met als prikkelende ondertitel: Vakverenigingsactiviteiten in het begin van de negentiende eeuw, is het onderwerp dat J. Spooenberg voor zijn rekening neemt. De auteur schetst eerst de explosieve groei van de hoeden fabricage ter plaatse na de afschaffing van het gildebestel. Door een sterke organisatie van de hoedenmakersgezellen die vergeleken met de gemiddelde arbeider voor die tijd hoge lonen verdienden, ziet men dat de fabrikanten bij de aanvang van de negentiende eeuw vaak het hoofd moesten buigen voor de eisen van hun werknemers. De zaak die hier speelt, is bepaald ongewoon voor de positie van de werkman binnen de Nederlandse nijverheid van toen. Het is te hopen dat Spooenberg in de toekomst tot een monografie weet te komen over deze zeer interessante aangelegenheid.

Een zeer toegespitste bijdrage betreft de lucifersfabricage, een bedrijfstak die ruim een eeuw nauw met Eindhoven verbonden is geweest. De geschiedenis van deze nijverheid is wat Nederland aangaat, nog niet geschreven. De auteur W. de Natris beschrijft de oprichting van drie lucifersfabrieken te Eindhoven respectievelijk in 1870, 1875 en 1880. Hieraan koppelt hij de overheidsbemoediging met de ontwerpen voor de constructie van de nieuwe bedrijfsgebouwen. Deze voor Nederland onbekende sector van industriële activiteit eiste van de overheid aparte bouwvoorschriften inzake hinder en veiligheid.

De bundel wordt afgesloten met een artikel van W. van Leeuwen over de Eindhovense Heilig Hartkerk. Na een schets van de voorgeschiedenis en de uitvoering van de bouwplannen in de jaren 1897-1898 geeft de auteur een architectonische beschrijving van het gebouw en een kunsthistorische analyse van het interieur. Van Leeuwen is een goede gids die talloze facetten laat zien die een argeloze bezoeker van de zogenaamde Paterskerk wellicht ontgaan.

De hier besproken publikatie is ondanks de aangestipte tekortkomingen een studie, op basis waarvan verder gewerkt kan worden. Dit is al heel wat. Teveel verschijnen immers naar aanleiding van herdenkingen gelegenheidschriften die het historisch onderzoek geen steek verder helpen. In dit geval zijn echter verscheidene nieuwe bouwstenen aangedragen. Bijzonder positief waardeer ik de omstandigheid, dat in een expansieve moderne industriestad als Eindhoven een heemkundige studiekring bestaat die niet in passiviteit onvruchtbaar wrokt om wat van het verleden verloren ging, maar met dynamiek via een aantal uitgaven in boekvorm op de historie van de stad het licht laat schijnen.

H. van den Eerenbeemt

H. Taubken, *Niederdeutsch, Niederländisch, Hochdeutsch. Die Geschichte der Schriftsprache in der Stadt und in der ehemaligen Grafschaft Lingen vom 16. bis 19. Jahrhundert* (Niederdeutsche Studien 29; Keulen/Wenen: Böhlau Verlag, 1981, vii-xvi + 481 blz., DM 49,—, ISBN 3 412 01480 x) .

Duitse taalkundigen hebben, vooral in deze eeuw, een grote reeks studies geschreven over de overgang van het Nederduits naar het Hoogduits. Ook de gebieden langs de Nederlandse grens kregen aandacht, maar daar deed zich een bijzondere situatie voor: politieke en in het bijzonder kerkelijke omstandigheden zorgden er voor, dat in bepaalde tijden ook het Nederlands er een rol speelde.